

Bogusław Półtorak

ZNACZENIE I ROLA RYNKU MIĘDZYBANKOWEGO W FINANSOWANIU DZIAŁALNOŚCI BANKU HIPOTECZNEGO

1. Wstęp

Zaciąganie pożyczek na rynku międzybankowym oraz przyjmowanie lokat terminowych od podmiotów sektora niefinansowego stanowi czynności uzupełniające wykonywane przez banki hipoteczne, a tym samym uzupełniające źródło finansowania emisji listów zastawnych. Dobór źródeł uzupełniających zależy od strategii banku hipotecznego, zawsze jednak będzie miał bardziej charakter bieżący, ze względu na ograniczenia ze strony operacji kredytowych na rynku hipotecznym. Finansowanie długoterminowych kredytów hipotecznych z krótkoterminowych pasywów nie jest uzasadnione, ponieważ istnieje zbyt duże ryzyko refinansowania, a koszty pozyskania kapitału w porównaniu z emisją listów zastawnych są wyższe.

Funkcjonowanie rynku międzybankowego w jego istocie dotyczy bieżącego finansowania przejściowych niedoborów płynnych środków finansowych lub krótkoterminowego lokowania nadwyżek¹. Taka forma wykorzystania środków jest jednak z punktu widzenia efektywności przedsiębiorstwa bankowego mniej atrakcyjna niż pośrednictwo depozytowo-kredytowe realizowane w gospodarce na rzecz podmiotów sektora niefinansowego oraz części sektora finansowego (z wyłączeniem banków). Konieczność powszechnego korzystania przez banki komercyjne z rynku międzybankowego, w zakresie zarówno depozytów, jak i lokat bankowych, może świadczyć o małej stabilności warunków otoczenia bankowego, a także nasilenia błędów i braku umiejętności prowadzenia gospodarki finansowej przez zarządy banków. Umiejętne kształtowanie polityki depozytowej, która uwzględnia czynniki endogeniczne i egzogeniczne dla działania banku, zmniejsza znaczenie rynku międzybankowego. Uczestnikami rynku międzybankowego są

¹ W artykule nie są szerzej rozważane funkcje rynku międzybankowego jako miejsca realizacji operacji otwartego rynku przez bank centralny w celu oddziaływania na podaż pieniądza. Autor skupia się na jego funkcji finansującej w zakresie prowadzenia i rozwoju działalności bankowej.

przede wszystkim banki komercyjne, które dla własnych celów podejmują się uczestnictwa i realizowania w ramach rynku otwartego operacji przyjmowania depozytów oraz udzielania pożyczek². Ich transakcje mogą być uzupełniane przez operacje banku centralnego, który na tym rynku może przeprowadzać transakcje mające na celu kontrolę podaży pieniądza. Autor jednak pomija w analizie tę rolę z uwagi na inne cele takich transakcji i skupia się na funkcji finansującej rynku międzybankowego w zakresie prowadzenia i rozwoju działalności bankowej na rynku hipotecznym. Celem artykułu jest próba określenia roli, jaką może pełnić rynek międzybankowy w finansowaniu specjalistycznego banku hipotecznego. Pożyczki udzielane na tym rynku są przedstawione jako uzupełniająca forma finansowania jego działalności, szczególnie na tle 'możliwej (choć w ograniczonym zakresie) działalności depozytowej kierowanej do podmiotów sektora niefinansowego. Zbadane zostaną również kwestie związane z potencjałem rozwojowym rynku międzybankowego i określone kierunki jego możliwego rozwoju w Polsce.

2. Rola uzupełniających źródeł finansowania banku hipotecznego

Zobowiązania z tytułu źródeł uzupełniających banku hipotecznego nie mogą przekroczyć – wraz z wartością wyemitowanych obligacji i zaciągniętych przez bank pożyczek lub kredytów – dziesięciokrotnej wysokości funduszy własnych w pierwszych pięciu latach działalności, a w kolejnych latach – sześciokrotnej wysokości funduszy własnych³. O ile w przypadku przyjmowania lokat od podmiotów sektora niefinansowego banki hipoteczne pełnią rolę pośredników w dostarczaniu funduszy pożyczkowych dla gospodarki, o tyle na rynku lokat międzybankowych są bezpośrednimi dawcami lub podmiotami poszukującymi środków pieniężnych.

Należy stwierdzić, że z uwagi na specyfikę kredytowania hipotecznego i jej długookresowy charakter finansowanie banku hipotecznego z wykorzystaniem rynku międzybankowego może stanowić raczej element systemu zarządzania bieżącą płynnością i zaspokajania czasowego niedoboru środków finansowych niż być sposobem na finansowanie rozwoju banku w długiej perspektywie. Sterowanie płynnością w banku hipotecznym, ze względu na możliwe niedopasowanie struktury portfela kredytowego do listów zastawnych w długim okresie, stawia udział w rynku depozytów międzybankowych na ważnym miejscu. Zachowanie bieżącej płynności w świetle pożądanych cech banku hipotecznego, takich jak stabilność i bezpieczeństwo ekonomiczne, może być nie tylko jedynym celem uczestniczenia w rynku międzybankowym. W wyjątkowych wypadkach zaciągane

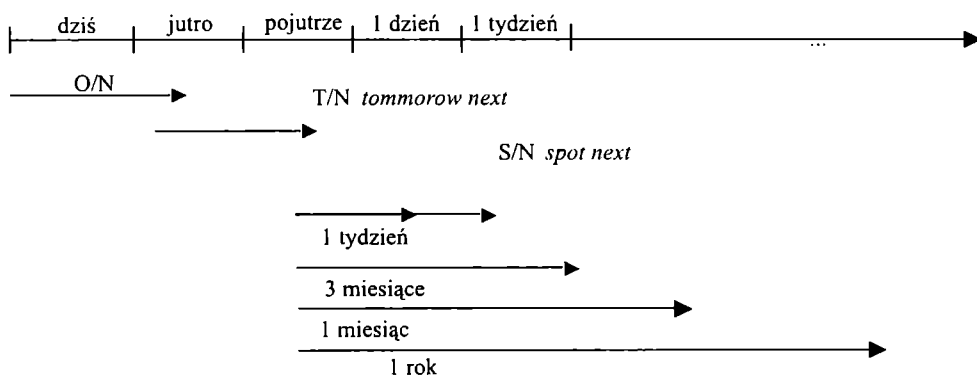
² Rynek międzybankowy jest rynkiem nieregulowanym (tzw. OTC, *over the counter*), zorganizowanym bezpośrednio przez jego uczestników na potrzeby przeprowadzenia konkretnych transakcji. W warunkach polskich oraz w innych państwach rozwiniętych kieruje się on jednak pewnymi standardami powstałymi w efekcie rozwoju rynków finansowych.

³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych, DzU nr 140, poz. 940 z późn. zm., art. 15.2.

na tym rynku pożyczki (krótkoterminowe) mogłyby służyć – w efekcie ich odnawiania – finansowaniu rozwoju akcji kredytowej (pożyczki podporządkowane są klasyfikowane jako element funduszy własnych, dlatego nie są tu przedmiotem naszego zainteresowania). Ustawowe ograniczenia przewidziane dla banków hipotecznych sprawiają, że takie źródło finansowania jest płytkie, pozwala jednak na zdobycie środków na udzielanie kredytów zabezpieczonych hipotecznie do momentu ich refinansowania za pomocą listów zastawnych lub innych instrumentów finansowania długoterminowego. Poziom rozwoju międzybankowego rynku instrumentów pożyczkowych i jego znaczna płynność pozwala bankom na łatwiejsze zarządzanie własną płynnością oraz obniżenie kosztu utrzymywania płynności w efekcie spadku różnicy pomiędzy stawkami oprocentowania depozytów i lokat [Sławiński 2001, s. 154].

3. Analiza kierunku rozwoju polskiego rynku międzybankowego

Na rynku międzybankowym depozyty są kwotowane od jednodniowych (O/N, *overnight*), do przeważnie jednorocznych (rys. 1), z tego depozyty do jednego miesiąca uważane są za krótkoterminowe, a powyżej jednego miesiąca – za długoterminowe [Dębski 2002, s. 27]. Rynek międzybankowy posiada charakter rynku otwartego, na którym transakcje są zawierane w drodze indywidualnych negocjacji pomiędzy bankami posiadającymi nadwyżkę i niedobór płynności.

Rys. 1. Rodzaje standardowych depozytów kwotowanych na rynku międzybankowym

Źródło: [Dębski 2002, s. 27].

Składowe hurtowego rynku pieniądza stanowią przede wszystkim:

- międzybankowe operacje lokowania nadwyżek oraz udzielania pożyczek,
- operacje krótkoterminowymi dłużnymi papierami wartościowymi sektora publicznego (przede wszystkim bonami skarbowymi),
- operacje krótkoterminowymi dłużnymi papierami wartościowymi sektora prywatnego [Fedorowicz 2001, s. 176].

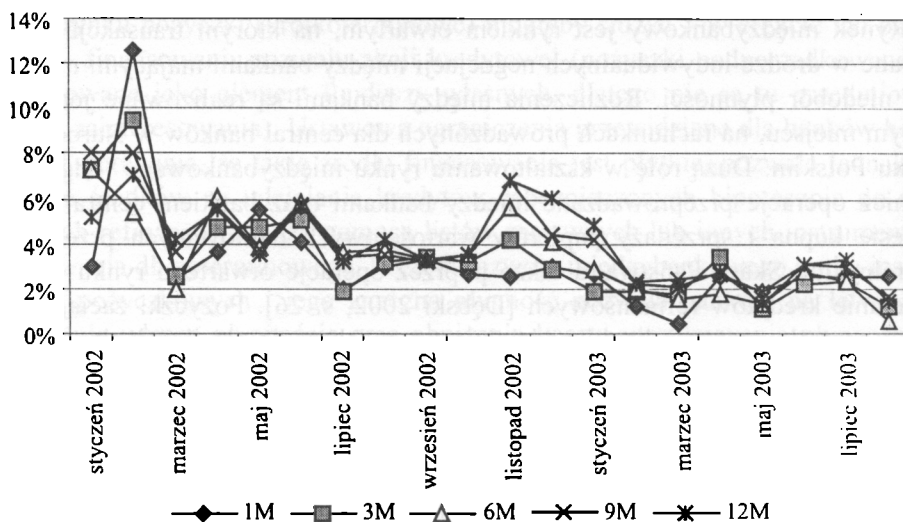
Rynek międzybankowy jest rynkiem otwartym, na którym transakcje są zawierane w drodze indywidualnych negocjacji między bankami mającymi nadwyżkę i niedobór płynności. Rozliczenia między bankami są realizowane jednak w jednym miejscu, na rachunkach prowadzonych dla central banków w Narodowym Banku Polskim. Dużą rolę w kształtowaniu rynku międzybankowego odgrywają również operacje przeprowadzane między bankami oraz bankiem centralnym w zakresie kupna i sprzedaży papierów wartościowych emitowanych przez bank centralny lub Skarb Państwa, a także poprzez operacje otwartego rynku czy też udzielanie kredytów refinansowych [Dębski 2002, s. 26]. Pożyczki zaciągane w banku centralnym przez banki oddziałują na zwiększenie się ilości pieniądza w obiegu, natomiast pożyczki międzybankowe oznaczają jedynie przesunięcie środków w ramach systemu bankowego.

Międzybankowy rynek depozytowy funkcjonuje w Polsce od 1991 roku, ceny są ustalane przez banki przeważnie jednostronnie, gdyż podawanie dwustronne kwotowań wiąże się z niebezpieczeństwem zobowiązania się przez bank do wykonania transakcji niezgodnej z interesem banku [Ladko 1994, s. 29]. Stopniowo rosnący nadmiar płynności w polskim sektorze bankowym, który był efektem napływu kapitału zagranicznego i wzrostu rezerw walutowych, znalazł swoje ujście w coraz większej pojemności rynku depozytów międzybankowych i stopniowym zwiększaniu płynności depozytów o dłuższych terminach zapadalności [Sławiński, Osiński 1999, s. 8-9]. Od 1998 r. rynek międzybankowy w pewnym stopniu się ustabilizował, wzrost obrotów nie był już tak gwałtowny. W grudniu 2001 r. środki ulokowane w depozytach międzybankowych wyniosły 22,1 mld zł [Trzecińska, Sławiński, Osiński 2002, s. 30]. Ważną cechą międzybankowego rynku depozytów jest brak możliwości negocjowania przerwania przyjętego lub udzielonego depozytu [Pyka 2001, s. 35].

Kształtowanie się stóp WIBOR i WIBID w latach 2002-2003 wskazuje na dużą płynność na rynku międzybankowym. Malejąca rozpiętość między oprocentowaniem depozytów przyjmowanych przez banki oraz oprocentowaniem, jakiego banki żądają, udzielając pożyczek, wskazuje na coraz lepsze zarządzanie płynnością w bankach oraz zmniejszanie kosztu tego typu operacji (rys.2).

Dostawcy kapitału żądają wyższej lub niższej ceny za lokowanie środków w zależności od terminu zapadalności. Na poziom stóp procentowych tradycyjnie mają wpływ przede wszystkim takie czynniki, jak:

- ryzyko kredytowe wynikające z tego, że im dłuższy okres pożyczki, tym wyższe jest ryzyko pojawienia się czynników uniemożliwiających jej spłatę,
- ryzyko płynności, które jest związane z tym, że pewne instrumenty trudniej sprzedać, ponieważ rynek w danym momencie nie zgłasza popytu ze względów formalnych lub finansowych,
- ryzyko rynkowe, czyli ryzyko poniesienia straty na portfelu po zamknięciu pozycji, będące wynikiem niekorzystnych zmian raczej ogólnych warunków rynkowych niż jakości określonej inwestycji [Roth 2000, s. 132].

Rys. 2. Względna różnica pomiędzy stopami WIBOR i WIBID, stosowanymi przez banki przy udzielaniu pożyczek i przyjmowaniu depozytów na rynku międzybankowym w okresie od stycznia 2002 do sierpnia 2003 roku (w %)

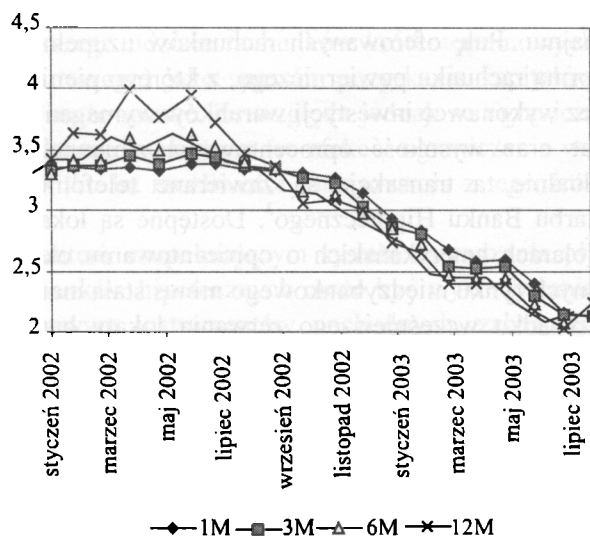
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://www.bankier.pl>.

Inwestorzy oczekują z reguły wyższych stóp procentowych długoterminowych niż krótkoterminowych i jest to uzasadnione wyższym prawdopodobieństwem zajścia w otoczeniu niekorzystnych czynników wpływających na wzrost stóp procentowych. Inwestycje krótkoterminowe dają możliwości bardziej elastycznego wykorzystania kapitału, jednak dla inwestorów o długoterminowym horyzoncie inwestowania, potrzebujących stałych dochodów na obsługę długoterminowych zobowiązań, krótkoterminowe inwestycje będą zwiększać ich ryzyko działania.

Na rynku międzynarodowym w Londynie w okresie od stycznia 2002 r. do sierpnia 2003 r. występowało obniżanie oprocentowania depozytów międzybankowych. Zmniejszanie się oprocentowania, bardzo małe różnice w oprocentowaniu między poszczególnymi rodzajami pożyczek oraz wyższe oprocentowanie depozytów o krótszych terminach zapadalności charakteryzowały międzynarodowy rynek międzybankowy. Na rynku depozytów i pożyczek w euro zauważyć można odwrócenie tradycyjnej zależności między wysokością oprocentowania i okresem trwania depozytu. Wyższe oprocentowanie krótkoterminowych depozytów oznaczać może większe zapotrzebowanie na krótkoterminowe instrumenty, a wyższe oprocentowanie wynika z konieczności bardziej elastycznego dysponowania krótkoterminowymi depozytami i bardziej przymusowej sytuacji banków wykazujących niedobory płynności w euro (rys. 3).

Mniejsza popularność depozytów o dłuższych okresach mogła wynikać ze zmniejszenia aktywności banków w euro, które nie musiały w takim stopniu zaciągać pożyczek długoterminowych na rozwój akcji kredytowej, a skupiały się

jedynie na optymalizowaniu bieżących operacji w euro, co powiązać można ze stosunkowo wysoką wartością wspólnej waluty. Różnice pomiędzy oprocentowaniem dla poszczególnych rodzajów depozytów, z uwagi na spadek rynkowych stóp procentowych i działania Europejskiego Banku Centralnego, zmniejszyły się.

Rys. 3. Kształtowanie się stopy LIBOR, stosowanej przez banki przy udzielaniu pożyczek w euro w okresie od stycznia 2002 r. do sierpnia 2003 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych jak w rys. 2.

4. Rola depozytów sektora niefinansowego

Przyjmowanie depozytów od podmiotów sektora niefinansowego i transformacja tak pozyskanych środków stanowią natomiast podstawowy element detalicznego rynku pieniężnego, a jednocześnie klasyczną funkcję realizowaną przez banki. Banki komercyjne posiadały w 2002 r. 261 mld zł w formie lokat sektora niefinansowego, co oznacza spadek o blisko 10 mld zł w porównaniu z rokiem 2001 [Sytuacja finansowa... 2003, s. 46, 56]. Udział depozytów sektora niefinansowego w bilansach banków komercyjnych w 2002 r. wyniósł średnio 58,9 %. Udział banków hipotecznych w tej kwocie jest znikomy. Depozyty podmiotów niefinansowych w bankach hipotecznych na koniec 2002 r. stanowiły zaledwie 4,9 mln zł, a więc zaledwie 0,3 % ich sumy bilansowej [Świat pieniądza... 2003, s. 7].

Depozyty sektora niefinansowego mogą stanowić jedynie uzupełniającą formę pozyskiwania kapitału przez banki hipoteczne i jako taka nie mogą stanowić podstawy do budowy akcji kredytowej, jak ma to miejsce w przypadku banków uniwersalnych. Pełną ofertę lokat terminowych, zarówno złotych, jak i waluto-

wych, dla przedsiębiorstw oraz dla osób indywidualnych posiadał spośród banków hipotecznych, według stanu na koniec czerwca 2003 r., jedynie Rheinhyp BRE Bank Hipoteczny. Ofertę lokat uzupełniają rachunki do obsługi projektów inwestycyjnych przeznaczone do realizacji i kontroli przepływu środków pieniężnych związanych z prowadzeniem inwestycji i obsługą kredytu, ale także np. rachunku dochodów z wynajmu. Pulę oferowanych rachunków uzupełniają rachunki typu *escrow*, będące formą rachunku powierniczego, z którego pieniądze są wypłacane po spełnieniu przez wykonawcę inwestycji warunków wymaganych przez bank.

Terminy lokat oraz wysokość oprocentowania zmiennego lub stałego są ustalane indywidualnie, a transakcje są zawierane telefonicznie z dealerami Departamentu Skarbu Banku Hipotecznego³. Dostępne są lokaty nominowane w złotych, euro i dolarach amerykańskich o oprocentowaniu określonym na bazie stawek referencyjnych rynku międzybankowego minus stała marża ustalona w dniu transakcji. W przypadku wcześniejszego zerwania lokaty bank zastrzega sobie prawo do zmniejszenia o połowę ustalonego oprocentowania i wypłatę odsetek za rzeczywisty okres utrzymywania lokaty⁴. Oferta skierowana jest przede wszystkim do klientów gotowych lokować bardzo duże kwoty (minimum 500 tys. zł), ale z drugiej strony istnieje możliwość negocjowania oprocentowania bezpośrednio z zarządzającymi pasywami banku i uzyskania atrakcyjnych stawek niewiele odbiegających od ofert na rynku międzybankowym. Taki sposób pozyskiwania depozytów ma jednak charakter bieżący i raczej nie może służyć do tworzenia długoterminowej bazy depozytowej.

5. Podsumowanie

Uczestnictwo banków hipotecznych w rynku pieniężnym może pozwolić im na bieżące zarządzanie płynnością lub może umożliwić pozyskiwanie środków na rozwój akcji kredytowej. Zauważyć jednak trzeba, że ten drugi cel może być realizowany jako forma wspierająca podstawowe sposoby finansowania obcego. Wieloletni charakter kredytów udzielanych przez banki hipoteczne wyklucza możliwość ciągłego finansowania ich przez rynek międzybankowy; powinno ono mieć charakter przejściowy, do momentu np. pozyskania środków z emisji listów zastawnych lub sekurytyzacji kredytów. Banki hipoteczne mogą przede wszystkim korzystać z rynku międzybankowego jako narzędzia do wyrównywania różnic między wpływami i odpływami związanymi z niedopasowania źródeł finansowania oraz aktywów w postaci długoterminowych kredytów hipotecznych. Jest to korzystne zwłaszcza w sytuacji nadpłynności na rynku międzybankowym, ale

³ Złotowe i walutowe lokaty terminowe dla osób fizycznych. Regulamin. Rheinhyp BRE Bank Hipoteczny SA. Warszawa 23 stycznia 2003, § 1.

⁴ Tamże, § 16.

może okazać się nieefektywne i trudniejsze w sytuacji pojawienia się zjawiska ograniczenia płynnych środków w systemie bankowym (niedopłynności). Kierunki zmian na rynku międzybankowym wskazują na coraz lepsze sterowanie przez banki swoją płynnością bieżącą (wskazuje na to zmniejszający się *spread*), w miarę jednak ograniczenia przyrostu bazy depozytowej (detalicznej) i zmiany jej struktury w stronę większego udziału rachunków krótkoterminowych rola rynku międzybankowego (hurtowego) jako sposobu pozyskania kapitałów obcych o nieco dłuższym terminie może rosnać. Ze względu jednak na ograniczanie się globalnej nadpłynności w sektorze bankowym (w efekcie ograniczenia wzrostu bazy depozytowej) w ciągu kilku lat możliwości finansowania z tego źródła ulegną znacznemu ograniczeniu.

Ważnym elementem uzupełniającym system zarządzania płynnością i stabilnością finansową banków hipotecznych może być wykorzystanie oferowanych na rynku międzybankowym instrumentów pochodnych, zabezpieczających podstawowe operacje bankowe przede wszystkim w zakresie ryzyka stopy procentowej oraz ryzyka walutowego.

Pozyskiwanie kapitału na rynku międzybankowym oraz przyjmowanie lokat terminowych od podmiotów sektora niefinansowego może stanowić ważne, ale jedynie wspomagające sposoby finansowania rozwoju działalności banku hipotecznego. Wartość takich źródeł finansowania dla banku hipotecznego przejawia się bardziej w funkcji zapewnienia bieżącej płynności banku niż dostarczeniu długoterminowego kapitału obcego.

Literatura

- Dębski W., *Rynek finansowy i jego mechanizmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Ladko A., *Wybrane instrumenty rynku pieniężnego i kapitałowego*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1994.
- Pyka I., *Struktura i kierunki zmian rynku finansowego w procesach globalizacji*, [w:] I. Pyka (red.), *Rynek pieniężny i kapitałowy*, AE, Katowice 2001.
- Roth P., *Rynki walutowe i pieniężne*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2000.
- Ślawiński A., Osiński J., *Międzybankowy rynek pieniężny*, [w:] Z. Polański (red.), *Rynek pieniężny w Polsce w końcu lat dziewięćdziesiątych, stan i perspektywy*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 1999.
- Ślawiński A., *Rynek pieniężny*, [w:] B. Pietrzak, Z. Polański (red.), *System finansowy w Polsce – lata dziewięćdziesiąte*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Sytuacja finansowa banków w 2002 r.*, Narodowy Bank Polski, Warszawa maj 2003.
- Świat pieniądza. Wyniki instytucji finansowych*, „Rzeczpospolita” 2 czerwca 2003.
- Trzcińska A., Osiński J., Ślawiński A., *Rynek finansowy w Polsce 1998-2001*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2002.

THE ROLE OF THE INTER-BANK MARKET IN THE FINANCING OF THE MORTGAGE BANK

Summary

This paper presents ways, conditions, mechanism and development of inter-bank market as a source of Polish mortgage bank financing. The author analyses deposits of non-financial institutions as a source of Polish mortgage bank, too. Next he compares those two ways. Development of the inter-bank market in Poland depends on the activities of the commercial banks. The commercial banks may gain a lot in this area. In this paper the author tries to identify and point out the main factors that will participate in the change and increase of the role of inter-bank market in financing of Polish mortgage banks.

Mgr Bogusław Półtorak jest doktorantem w Katedrze Finansów Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.